౯౨॥

శ్రీగణాధిపతయే నమః॥ వ్రుబితానుమేయోర్థ్యే కే ప్రతిజ్ఞాదిపంచకస్య ముదాయత్వం న్యాయత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వాదికం తు పునరుదాసీ
న వాక్యవారకే న్యాయాంతర్గతత్వాదిరూపనఘమేవాహుడేయమితి నాన్యాశ్రయ న్యాయప్రయుక్తసాధ్యాదివిశేషనియంత్రితాన్వత్ర
త్రశక్త్యు తజ్ఞానుమానం పరార్థం న్యాయసాధ్యమితి న్యాయకద్వయం వాక్యప్రతిజ్ఞాహేతూదాహరణో
ని పనయనిగమనానిసార్థ్యం తే తత్ర నసమస్తరూపోపన్నలింగప్రతిపాదకవాక్యం న్యాయః అత్రైవవాక్యత్వా
౧ త్తేః కింత్వనుమితిచరమకారణలింగపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానజనకం న్యాయః ప్రతిజ్ఞాదిపంచ హాన్య/ం
వాక్యే కేకతయాస్వార్థవిశిష్టజ్ఞానం జన్యతే తేనచవిశిష్టవైశిష్ట్యావగాహి మానాంతరమయుక్తమితి చ న
రమః పరామర్శః పుతాపద్యతేతి న్యాయజనకశాబ్దజ్ఞానస్య పరామర్శప్రయోజకత్వాదనుమితిచ
రమకారణలింగపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానజనకశాబ్దజ్ఞానజనకవాక్యత్వం అవయవత్వం అతఏవప్ర
తిజ్ఞాదయో వాచ్యాః అతో న విభిన్నసాధ్యాదికప్రతిజ్ఞాదిసముదాయ ఇతి వ్యాప్తిః వ్యాప్త్యాదేరివ సాధ్యాదేరనను [illegible]
[illegible] త్వం చరమత్వం॥ ౧

మో న్యాయాదిరపేక్షిత ఏవ ఏతేన ప్రతిజ్ఞా నిగమనయోరుదాహరణోపనయయోరంతరంగయోర్వే నక్షం భూయాపి కాఙ్క్షా ప్రతి
ప్రాచీన పాదికత్వం ప్రాచీనపక్షం కుంభానామవయవానాం పరంతు ప్రతిజ్ఞా హేత్వాకాఙ్క్ష ధ్వనిరుకునయ నిగమనయోః శబ్దవాక్యత్వాద్వ
పక్షేవ్యాప్యభూమవానయమితి వాక్యే [redacted] తదవయవే వచనన్యాయతదవయవలక్షణాతివ్యాప్తిః తే
నపరామర్శకస్య తదవయవేన పరామర్శజనకశబ్దజనకతయా తత్సంక్షేప తత్పరామర్శప్రయో
జకవాక్యత్వేన విశేషాభావాత్ సోపి న్యాయ ఏవేతి తన్నకథాయాం మాకాఙ్క్షత్వమేకస్యైవాభిధానమితి ప్రత్య
యం విశిష్టవృత్తిశక్త్యాకాఙ్క్షా నాస్తీతి తదభిధానేనిగ్రహాదితి వక్ష్యతే అన్యథా పక్షేకాదేశపిపరామర్శజ
నకతయా న్యాయతాపత్తిః ఆకాఙ్క్షా విశేష్యత్వ ఏవ అన్వితకుంభావయవ వాక్యద్విజాతీయ్యా
శాబ్దజ్ఞానముత్పద్యత ఇతి తద్ధిజనకవాక్యత్వం న్యాయత్వం ఏవం ప్రతిజ్ఞాద్యవయవ వాక్యాద
హౌ శబ్దవిశిష్టైకార్థప్రతిపత్తిపరతావారా ప్రణాతా దృశపరామర్శ ~~ప్రతి~~ ప్రయోజకత్వం పయదితద్విషయతత్త్వ బాధ
కన్యాధీనాపక్షత్వే పక్షతయాంతదాపదాహరణో పనయయోరవ తత్త్వవ్యాప్తి అథతదానుకూల్యమాత్రేణ తదాకాఙ్క్షి

మార్గపర్వతో వహ్నిమాన్ కుతో ధూమవత్త్వాదిత్యాదిశేషిత ఖ్యాప్యమిత్యాదిశంకాం సమాహితం అవయవత్వం తు న్యాయాంత
ర్గతత్వేసతి ప్రతిజ్ఞాద్యన్యతమత్వం ప్రతిజ్ఞాద్యఘటకత్వేసతి వుభయఘటకభాగద్వయాఘటకత్వం వా వక్తవ్యం వు

షిప్రత్యేకం విజాతీయ్యం శాబ్దజ్ఞానమితి తత్రాధిజనకశబ్దత్వమేవ తత్తల్లక్షణమితి తన్నజ్ఞానవిశే
ష జనకత్వం తత్తద్జ్ఞానజనకత్వం వా న్యాయే ప్రతిజ్ఞాదౌ బానతిప్రసక్తమనుగత రూపమంతరేణాదుర్ని
రూపమితి తల్లక్షణే కేవలక్షణాభావాత్ ||

శ్రీరామ

హేతు భయంచప్రతిజ్ఞా హేతూదాహరణోపదాహరణోపనయో ఉపనయనిగమనే ఇతి విశిష్యవక్తవ్యమితి ప్రతిజ్ఞాదిప్రతి
పాద్యతత్తద్విశిష్టార్థవిషయక జ్ఞానపంచకాన్యతమ జ్ఞానజనకవాక్యత్వం తత్త్వమిత్యపి కేచిత్ తత్తద్వేత తథా చ తాదృశ జా

తౌ నా థకా భావ ఇతి భావః॥ బాధకమపాహ అన్యథేతి న్యాయజన్యజ్ఞానే ప్రత్యక్షభావయవజన్యతావచ్ఛేదక
ప్రత్యక్షాదిజన్యేష్వప్యేకైకా జాతిః స్యాదితి శంకత ఇత్యర్థః॥ తత్ర తత్ర భిన్నజాతికల్పనే గురుతరాణాం మానాభావ ఇతి భా
ద్వితీయాదివ్యక్తిష్వేకైకావయవజన్యేషు

జాతిసంకర
అన్యథా త్వేక్షపరిణంగాత్ ॥ ౫

పంక్తిర్బిత్తర్యాదిబాధ్యనుగతకారణమంతరేణాపి తాదృశజాతిమత్త్వసంభవస్తదా కదాచిత్ప్రత్యక్షాదిజన్యేష్వపి తత్ప్ర
ప్రత్యక్షాదిజన్యవృత్తిః కిం తత్ప్రత్యక్షాదిజన్యేష్వపి ప్రత్యక్షాదిజన్యవృత్తిః జాతిః స్యాదితి శంకత ఇత్యర్థః॥ ఏవం సత్యక్షాంశత్వజాతీయత్వమి
కజాతీయత్వం వాక్యాదిత్యపి ప్రత్యక్షమితాయా హేతుః॥ ॥ శ్రీ

౬

బాధకనిర్దేశః ప్రతిజ్ఞేతి న సూత్రం సాధ్యో విధేయధర్మవిశిష్టో ధర్మీ తత్ర తావద్విశేషతావచ్ఛేదకత్వవత్తత్పదవిశిష్టబాధకతా
వచ్ఛేదకపక్షిత్వవిశిష్టవృత్తిశేషజ్ఞానజనకత్వో న్యాయావయవ ఇతి వైశిష్ట్యవసితార్థః ఉదాహరణాన్తర్గతసాధ్యతావచ్ఛేద
కవిశిష్టవృత్తిశేషజ్ఞానం న పక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే ఉపనయాన్తర్గతపక్షతావచ్ఛేదకవిశిష్టే న సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టవృత్తిశేష

౨ తత్ర ప్రతిజ్ఞానసాధ్యనిర్దేశః సాధ్యపదేతి వ్యుత్పత్తిః కిం తు మద్వైశిష్ట్యానుమితిహేతులింగపరామర్శప్ర
యోజకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వే సత్యుద్దేశ్యానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజ్ఞానజనకవాక్యత్వం॥

జ్ఞానమితి తయోర్ముఖ్యాదోషః కింత్విత్యాది ప్రకృతన్యాయబహిర్భూతవాక్యవారణాయ సత్యన్తం ప్రకృతన్యాయా
వయవత్వపర్యవసితార్థః కిం వృద్ధేశ్యేతి ప్రకృతైకార్థకవక్త్రా సాధకన్యాయోపనయసాధకవక్త్రా వ్యాప్యధర్మా మద్వైశ
ష్ట్యానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వవారణాయ ప్రకృతత్వయంతర్భావయోః పక్షసాధక

౨

అవయవపదార్థవిశేషనిరూపణం

న్యాయావయవత్వం తాదృశశాబ్దపక్షేకానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకశాబ్దజ్ఞానజనకత్వం పర్యవసితమిత్యర్థః॥
ధూమాదాలోకవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావనతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకస్య హేతోర్వారణాయ
అన్యూనేతి న్యూనతాభంగాంతో రునయసిద్ధయే మాదిపదస్యానుషంగాత్తథాబోధకం ఇత్థమేవప్రసక్తామి
తి ప్రసక్తిం నిగమనం చేత్యాదినా నిరాకరిష్యతి తదర్థస్తు నిగమనమన్యూనానతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకమపి న
పరామర్శహేతుః అతో న నిరుక్తన్యాయావయవత్వరూపం ప్రతిజ్ఞాత్వం తదపి వ్యాప్త్యయోగ్యాబాధితత్వాది
క్తక్షిప్తాధావయికవిశిష్టహేతుసంబంధస్య బోధకతయా న్యూనాతిరిక్తవిషయకజ్ఞానజనకత్వాదితి య
త్తు పృథివీతరేభ్యో భిద్యతే పృథివీత్వాదిత్యాదౌ యన్న పృథివీతరేభ్యో భిద్యతే తన్న పృథివీత్యాద్యుదాహరణావారణా
య తదితి తత్తుచ్ఛం తేన పృథివ్యామితరభేదస్య విషయతయా కరణాత్ తాదృశవ్యాప్త్యా భ్రమేణ తాదృశబోధ

అపాయుబి

జనకత్వస్యాతిప్రసక్తత్వాత్ నచతావతా వ్యుదాహరణస్య తథాత్వం భవేయన్నైతద్దేరనన్వయాత్ యదిబనిస

మనేనాయమపాదిపదంసి వేశలతే వాక్యైకవాక్యతయైవ విశిష్టార్థలాభాదితి విభావలతే తదాహో తత్సాధ్యసామానాధి

కరణ్యాభావే సామాన్యతశ్శిపక్షే ఖిసాధ్యవత్త్వభానాత్పక్షే హేతువ్యాపకత్సాధ్యసామానాధికరణ్యవిశిష్టో హేతుమత్తా

౮ బోధకత్వంవపుపనయస్య । యత్రపక్షేసాధ్యంయోగ్యాద్రూపేణాదృష్టాంతే హేతుత్వాభావముపన్యాసస్తాదృశసిద్ధా

థయిషో[illegible]యాంబన్యాయప్రయోగస్తత్రోదాహర[illegible]ణత్వం తస్యావావయవాభ్యుపకేన్యాయాంతర్గతత్వ

పురతయాహేత్వంతస్యాయమాంబినిగమనాంతస్య ఆనస్యావారణాయ తతత్ యద్ధ్యపిస్యమభిధే

మి యవిప్రమియఉతావదావతిరిక్తాప్రసిద్ధిః నచకోట్యప్రసిద్ధ్యాప్రమియంనవేతివిప్రతిపత్తిఃసంశయస్యాపా

శ్రీయ~~[illegible]~~లాభి

ఉపనయస్య[illegible]యోః యత్రకుపసతలావిధసన్నైవేనసాధ్యసిద్ధ్యం

ద్వైశ్యాతాంగామెక్షత్వేసతతాదినావ్యాప్యంతస్యోపన్యాసస్తత్రోదాహ

యోగాన్నైతాదృశప్రతిజ్ఞాప్రకృతానుమితివిషయతాసమవ్యాప్తవిషయతాకత్వం ప్రకృతానుమితిప్రకారతాసమవ్యాప్త
ప్రకారతాకత్వం వా వక్తవ్యమితి వాచ్యం సకలాభిధేయవృత్తిధర్మవత్సకలాభిధేయనిష్ఠత్వం వా భావాప్రతియోగ్యనాక్రాన్తా
భావవద్వా ఇదం ద్రవ్యమిత్యాదౌ విశిష్టే పక్షేఽభేదేకేవపవనయేతి వ్యాప్తేః తథా చ విరుద్ధ తద్వృత్తి ప్రకృతసాధ్యవైశిష్ట్య
విషయకత్వం తదన్యూనవిషయకత్వం ప్రకృతపక్షం సమ్యగ్గృహీతపక్షకప్రతిజ్ఞాదిస్థలే తు పక్షే ప్రకృత(సాధ్య)వైశిష్ట్యావబో
ధకో హేతునా న తు ప్రకృతసాధ్యవ్యాప్త తాదృశవిషయతావిలక్షణా విషయతాశూన్యత్వం ప్రకృతహేతు
క్త ప్రకృతసాధ్యవ్యాప్యోపయికవ్యాప్త్యవిషయకత్వం వా తదనతిరిక్తవిషయకత్వం వహ్నేః వ్యాప్యాలోకవత్సధరా
పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాత్ ఇంధనవ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తస్యాప్యస్య ప్రయోగే
ప్రకృతహేతుసాధ్యయోరుదాహరణం వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్ పర్వతో వహ్నిమాన్ వహ్నిమత్త్వాదివ్యాప్యప్రత్య

ప్రవచిదంస తత్రామత్ర వ్యతావచిత్వాం దిక్ కృత్ర నప్ర యోగః విశిష్టపక్షోపవ్యాపకో దేవ ఏతాదృశ వ్యాప్తి ప్రతీతావాకాంక్షావి
రహో నోదాహరణానుష్ఠానాత్ అలమతివ్యర్థాతిప్రసంగాత్ అత ఏవ నైకోభయ వ్యాప్త్యుపన్యాసో౽పి యదివహ్ని
మండలం త్రః పవత్ర్యయం గౌరత్వాదేవ ప్రతిజ్ఞాయాం యద్ధూమవాన్ తత విశిష్ట జ్ఞానజనకత్వం తాదాత్మ్యేన సాధ్య
౫ ను తావత్ గిరౌ తత్తావద్వ్యాప్తిత్వాభావో త్వాదిః సాధ్యతావను పపత్తేః పదార్థతావచ్ఛేదక జాతౌ హేత్వాభాసాన్వయో యో నాఖ్య
వహ్నిమానిత్యాదౌ పునః నుమితౌ పక్షే సాధ్యవత్త్వ వక్షోక్త్వం యోగాత్ తత్ర కేః సంబంధో భాసతే తత్రైవ వహ్ని వ్యాప్య ధూమ
వానిత్యాదృశ్య వనయ సంసర్గమాత్ శాబ్దబోధే తు వహ్నిమత్తో౽భేదః ఏవం భేదశాబ్దేన భిన్నత్వే భిన్నమిదావ్యాప్తిప్రలక్షి
త్వమితి భ్రాన్త్యా మోక్షేప్రతీతదా యాదృశపక్ష సాధ్యకాః పక్షే యాదృశ యాదృశ విశిష్టార్థబోధికాః ప్రతిజ్ఞాః స
ంప్రదాయసిద్ధాః తాదృశానాం బోధానామనృతమే నాప్యనివర్తనయుక్తస్య సంశయస్యానివర్తకోయ

స్త్రావతాం బోధానామన్యతమో బోధస్తజ్జనకత్వం వక్తవ్యం। ఏవం చ తాదాత్మ్యేన న విశిష్టాధేయపక్షే నవా భేదస్య సం
యోగేన సమవాయేన వా వక్త్రా వక్త్రోమదభేదస్య సమవాయేన వాకత్వతా వాకత్వతి మత్పక్ష్యా క త్రాభేదస్య
విశేషణతయా యితరభేద్యోభేద ఇతరభేదవత్వే ఇతరాన్యాభేదత్వేతరభేదవత్వే ఇతరభిన్నాభేదస్య చ ఉభో
ధావశిష్ట వక్తవ్యౌ ఇతి దిక్। తావద్బోధానివర్త్యయావత్వం శయానివర్త్య తావద్బోధనివర్త్యయావత్వం శయనివర్త్య
కబోధజనకత్వం వాచ్యమిత్యపి ... । ప్రత్యేకం ఘటత్వ ఘటేయం నేతరాన్ తిప్రతిజ్ఞాయాం సాధ్యవిశేషయితాపను యో
గిత్వం ... సంబంధ విధయ్యా ప్రవేశానుప్రవేశాద్వ్యర్థోపదర్శితసాధ్యసమకత్వాపత్తేరిత్యాపత్తి విశిష్టోపాయమత్స్యస్యాపక్షేప
పనేయత్వాత్ తథా ... ఇత్యాకారకశబ్దవ ఏవ ప్రవృత్తేరయుక్తనయః। నవాయాం ... సనరసనస సతికేతయా తత్వాప
ప్యహేతుమాన్ తదావ్యాపకాకారః తోస్యతావచ్ఛేదకత్వతదావ్యాప్యత్వత్వ సపవారణామతన్ ... ప్రత్యవస్థావయస్థ

చేతి విప్రతిపత్తేస్సంశయః పక్షిమత్తదన్యోన్యాభావయోస్తత్తాదాత్మ్యవిశేషణతాభ్యాం క్షేమే ఉత్పన్నజిజ్ఞాసి
తత్వాత్తాదాత్మ్యేన పక్షిమాననిపసాధయితుమిత్యేతేన పక్షిశబ్జజ్ఞానితత్వాత్తథా చ తథా బాయమిత్యాకా
రేణ పక్షిమదాపవృత్త్యధూమవాంస్యాయమిత్యాకారేణ వా పవేనయోః పక్షివ్యావృత్త్యధూమవాంస్యాయమి
౬ త్యాకారేణ కథానంతరతత్వావతిప్రసక్తేః యత్ర బాంతరా తాదృశచిందూనతిజా తత్తత్రాపితాదృశాకాంక్షోయోంత్యా
తాదిశాలిత్వరూపేణ తజ్జననయోస్యత్వమక్షేతం తల్లాభపు జాతివిశేషోంపస్థాపకతా బుదాంక్ష్య శబ్దయోః ప్ర॰
స్యా దానాదివేతి। (వ్యాసి)వ్యాప్య దితథామోర్ద్దేశ్యేను మితిసమానవిశేయక్తలింగావిశేయక్త శాబ్దజ్ఞానజనకత్వాయో
పయపత్వమిత్యర్థః। పలతిరిక్తి గోత్రదోనిర్ధూమ। ఇత్యాదౌ నివర్తక్షిత్వహేతుకేయథాత్రాదభిన్నమిత్యాదిత్య

ప్తౌంతవతోః ప్రదాప్తౄభూమహానాన్యతాపదిహేతుకేవాపదాహోరణాక్ష్యవారణాయ సమానవిషయకత్వాంతం వి
షేషముక్త్వ విశిష్టో ఘ్నకం పదనంయవారణాయ లింగావిషయకేతి। యత్కిఞ్చిత్ప్రకృతలింగావిషయకత్వం పృథివీతరే
భేదాభిధ్యతే పృథివత్వాత్ సంభవతీత గంధవత్వాదిత్యాదావవ్యాపకం [illegible] ప్రోక్తసంయోగం భవతి ఇదమా [illegible] వ

అనుమానాతిరిక్తపదం విహాయ లింగావిషయకత్వం వా జ్ఞానవిశేషణం త్వేనోదాహరణాదిషు దా
షేః నిరసనసంభవపరం ముఖ్యహేతుః అబాధితా ప్రతిపక్షిత జ్ఞానజనకత్వాత్ ॥

త్వేన పరామృశ్య హేతుభూతసంభవత్వం స్వయోగ్యానాదితి [illegible] వ్యాప్యభావవ్యాపకత్వ సంభావవత్త్వేనావయ జ్ఞా
త్ అతఏవ వృత్తితత్వే సపనే యం పృథివీత్వాదికే ప్రాబాం ప్రయోగాస్యాం [illegible] దండవాన్ రక్తదండవాని తలక్ష్యేష్వయోగా
నుపపన్నః తద్భిన్నత్వేన ఘటభిన్నత్వేన స్వస్థ యత్కించిత్ వ్యాప్యత్వ తావదిత్యపేక్షితే తదానోపపత్తిసంఘ్రీ ॥ ౫

పక్షే విశేషణత్వేన తదవిషయత్వం బాయం వహ్నిమానయం ప్రమాస్పష్ఠోరిత్యాదౌ పక్షే విశేషణత్వేన జ్ఞాధ్యావిశేషణత్వేన
తదవిషయత్వం దధిద్రవ్యం దక్షః ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాత్ ఘటో ఘటత్వాభావవాన్ ఘటాన్య దిమాన్ ఘటో
త్వాభావాదిత్యాదావవ్యాపకమతివ్యాపకం బోపనయస్థలతమావిపక్షే తావచ్ఛేదకవిశిష్టే పక్షే యత్సాధ్యతావచ్ఛేద
౨ కవిశిష్టప్రతిష్టాత్వజ్ఞానహేత్వం తద్విరోధి భ్రాన్తేనలింగవిషయత్వే ఖాన్యా వ్యాప్యతో లింగం లింగత్వం తదావ
ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపక్షప్రకృతసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసమకాలీనోపమితికం యద్వ్యాప్తివిషయక
త్వం తస్యావగాహిత్వమర్థః తద్ధేతౌ సాధ్యవ్యాపకతావగాహిత్వం హేతుభూతాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకావ
చ్ఛిన్నసాధ్యాభావవ్యాపకతావగాహిత్వం బద్రవ్యత్వవ్యాపకంయోగవద్వృత్తిధర్మవానయం ద్రవ్యత్వవాన్ గుణా
త్ గుణవ్యాపకరూపవానయం స్పర్శవాన్ రూపవత్వాదౌ ప్రతిజ్ఞాసంగ్రహే యావచ్ఛేదకత్వం యోవాదానం అసప్య

నానతిరిక్తవృత్తిమత్త్వమయుక్తం। యదుద్దేశ్యానుమిత్యన్యూనానతిరిక్తవిషయకత్వాభావః పరం హేతుత్వమభిధేయ
త్వప్రమేయత్వాదిత్వాదౌ వ్యంజకవ్యర్థవిశేషణహేతువారణాయ ఏవంవ్యంతానవచ్ఛేదకహేతుత్వ సవచ్ఛేదకవాచ్య
ంవాచ్యత్వాత్సంఖ్యాతిరిక్తగుణత్వస్య ప్రాతిపదికార్థవిశేషణత్వేనాన్వయాత్ ప్రాతిపదికార్థయోర్మిత్ర
ప్రాతిపదికార్థయోర్భేదేన సాక్షాదన్వయస్య వ్యుత్పత్తివిరుద్ధత్వాత్ మైత్రస్య చ ధనం మైత్రస్య మైత్రస్య చ ధనం
చైత్రస్య చ ధనయోరిదం నేదమిత్యాదౌ చైత్రాదిసంబంధాభావబోధస్య వినా విభక్త్యర్థవిశేషతామనుప
పత్తేః చైత్రో న పచతీత్యాదౌ తిఙర్థస్య వినాన్వయాన్నిషేధే కింతు గుణత్వస్య భావాన్వయాత్ హేతువిషయ
కజ్ఞానజనకత్వస్య వ్యాప్యత్వాయ వ్యావచ్ఛేదకరూపం న చ త్వేన తదాహరణాన్వయాయ త్వంతావ
సంబావచ్ఛేదకం హేతుతావచ్ఛేదకమిత్యాకింత్ ।

వ్యాప్తి

హేతుత్వాభిధానేతి జ్ఞానాజనకత్వం లింగోపలక్షితా వాచకత్వం న్యాయోక్తం లింగేత్యాది లింగావిషయేత్యపరామర్శోపదర్శనతాత్పర్య
కం. అభావకోటౌ అప్రవృత్తికత్వ్యుదాహరణవారణాయ లింగేతి లింగశాబ్దం తద్విషయకం తద్విశిష్టం తేనేదం జలం
వహ్నిమత్త్వప్రకారకప్రమావిషయత్వవానిత్యాదిరూపం జలాన్యత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వవాన్ తత్తత్
ప్రతిబంధాప్రయోజకజిజ్ఞాసాజనకవాక్యం వా లింగావిషయకలింగజ్ఞానజనకన్యాయా
వయవత్వం వా ఇతరావయవానాం లింగవిషయకజ్ఞానజనకత్వాదితి

దారువృక్షజలం తద్వన్నిష్ఠత్వప్రకారకప్రమావిషయ ఇత్యుదాహరణే నాతివ్యాప్తిః లింగావిషయేత్యపరామర్శోప
దర్శకత్వాపత్తేః విషయత్వాద్యాశ్రయత్వే తు హేతు వారణాయ లింగేతి లింగవిషయకత్వం ప్రకృతహేతుతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నహేతుపక్షే హేతుత్వవిషయతా బహిర్భాగవిశేషణం తేన వహ్నిమాన్ వ్యాప్తిమాన్ ప్రమేయత్వాదయం హేతు
రయం హేతుత్వాత్ తద్వానయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ హేతౌ నాతివ్యాప్తిః లింగవిషయకజ్ఞానజనకత్వానియతత్వాత్

విషయకజ్ఞానజనకత్వనియతావతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం తత్త్వమిత్యాదికంతు తాదృశావచ్ఛేదకరూపాంతరాపరిచయేన
గ్రహణతాత్పర్యదనుపాదేయం ॥

ప్రతిజ్ఞాత్వం జాతిరనుగతానతిప్రసక్తతాంత్రికవ్యవహారాదితికశ్చిత్ తన్న దేవదత్తప్రభవతాపదినా జాతిసంకరప్రసంగాత్ ప్రతిజ్ఞాజన్యం విజాతీయజ్ఞానజనకజ్ఞానం వ్యవహారాదితి తజ్జ్ఞానజనకం వాక్యం ప్రతిజ్ఞేత్యపి న తజ్జ్ఞానజనకత్వం తజ్జనకజ్ఞానం వా నానుగమరూపమంతరేణ వక్తుం భవతి తద్వ్యక్తజ్ఞానుసరణీయతాపత్తేః ఏతేన శబ్దోఽనిత్య ఇతి లింగవిషయకవాక్యజన్యజ్ఞానవృత్తిక్రతక్రతృత్వాదిత్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానావృత్తిజాతియోగిజ్ఞానజనకవాక్యం ప్రతిజ్ఞేత్యపి నిరస్తం ఉపశిష్టే =
ననుప్రతిజ్ఞానాం సాధనానాం విప్రతిపత్తేః పక్షేషు విప్రతిపత్తౌ తత్ర ప్రమాణాకాంక్షయాం హేత్వభిధానాత్ పక్షమిత్యాదితి
చేన్న విప్రతిపత్తిసమయబంధానం తరం శబ్దానిత్యత్వం సాధయేతి మధ్యస్థవాదినో వా ఆకాంక్షాయాం హేత్వభిధానస్య ప్రథమత్వాదితి చేన్న శబ్దానిత్యత్వం సాధ్యం నసాధనిదర్శనం వినా హేతువాక్యం నిష్ఫలమితి
మన్నయం బోధయితుమిష్టే నబవాదివాక్యేన సుప్తస్థితపదమింతిరాసృతయా అన్వేతి అతిప్రసంగాత్ నబవిప్ర

తిపత్తే సాధ్యసిద్ధితత్స్వ శాస్త్రః శ్రుతివాదివిప్రతిపత్త్యప్రమాణాదివ్యవస్థయాఽంతరితత్వాత్ పూర్వపక్షవిప్రతిపత్తిం
సమంయనిబంధనం వినాస్వ్యకనాయా అభావాత్ విప్రతిపత్తివాక్యస్వపక్షపరిగ్రహే పక్షవచనతయా నిరాకాం
క్షితతాపత్త్య అప్రవృత్తౌ తుశ్రీ వప్రతిజ్ఞా నరూపయవాంతరాద్ధేత్వన్వయబోధస్య సాధ్యసిద్ధితః నాపూర్వంయవాం
తరేణాక్షేపాత్ సాధ్యాన్వయి తదభిధానం తదభిధానే సాధ్యసిద్ధితేరిత్యనేనాస్య శాస్త్రయాత్ తత్సాక్షే
త్తథ్యనుపపత్త్యాప్రతతానుపపత్త్యాపాత్ ఆక్షేపణ్ణ సేనాక్షేపవత్ అన్యే తు శబ్దానిత్యత్వే ప్రమాణం వదేతి యద్య
పి మధ్యస్థస్యానుయోగః తథాపి ప్రమాణమాత్రే నాకాంక్షే కింతు విశిష్టే విశిష్టం చ విశేషణం సాధ్యమనాభిధా
యన శక్యాభిధానం నవక్తుమయుక్తా సాధ్యం తత్ర ప్రమాణం వదేతి మధ్యస్థస్యానియోగః వాదిద్వయ
సాధ్యేతదృశం భవాత్ తత్సాత్త్వా సాధ్యాభిధానం వినా న హేత్వాకాంక్షేనవాన్వయబోధజనకత్వం
మితి ప్రతిజ్ఞా సాధనాం సంసాధ్యనిర్దేశానంతరం కుత ఇత్యాకాంక్షయా సాధనతావ్యంజకవిభక్తిమల్లిం
గవచనమేవోచితం అన్యథా నాకాంక్షితాభిధానే నిగ్రహాత్ లోకేత హ్యవాకాంక్షే నివృత్తేరితి ప్రతిజ్ఞానంతరంహే
తూపన్యాసః ౭౫ ౨౦ తా ౫

అనుమితిత్వాదిజనకత్వాంతం న్యాయావయవాధేయకం నిగమనవారణాయ సాధ్యవిశేష్యత్వాది [illegible] సాధ్యవిశేష్యత్వం ప్ర
కృతహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేతువిశిష్టహేతుత్వవిశేషణత్వాబహోభానవేన [illegible] క్ష్మోపదర్శన [illegible] ష్ట్వరంగు రాగా ధార
ణాప్రకృతపక్షవిశిష్టణాత్త్వైనవా [illegible] పూర్వోపదర్శనతహేతౌ నావ్యాప్తిః ఇదం న దండా జ్ఞాతం దండసంయోగాజన్యత్రవృత్తా
దయం న ఘటావయవాదాలోకవాన్ [illegible] న త్రాదేనం ధనసామానలత్వాదిత్వాదౌ వృతి తకి నివు దాహరణాశ్వహేతుత్వపక్షే
[illegible] ధ్యాన్విత సాధ్యఘటబోధకేదం పదశాలినవు పనయస్య వారణాయ హేతువిభక్తిమదితి త [illegible] ధ్యన్యప్రకృతసా
హేతుత్వం బానుమితికారణీభూతలింగపరామర్శప్రయోజకశాబ్దజ్ఞానజనకసాధ్యవిషయక
శాబ్దబోధజనకహేతువిభక్తిమత్త్వం ౪
ధ్యాన్వయబోధనక్షమాక్షేపకసన్నిహితజనకహేతువిభక్తిమత్త్వం హేత్వితి సంబోధాయాంతం [illegible] పర్యాప్తపర్యాప్తభి
న్నత్వప్రకారకజ్ఞానస్య విశిష్యేతం యాఽభావస్య సాధకత్వం హేతుత్వం బాధితోద్ధయిషయా బన్యాయప్రయోగస్త్రయ
ధాతాదృశజ్ఞానాభావాదుత్పన్నం జ్ఞానమితి కృష్ణం తత్వాలిని వ్యతిరేక్యుదాహరణేఽతివ్యాప్తిరిత్యుక్తతదాఽవయవాంత

వహ్నిదర్శనా ఫేర

హేతుస్థాపితానాన్వితకపి కర్తృబోధకవిభక్తిమత్త్వం పక్షత్వం పుష్పాదాహరణాన్యత్రైన వా విశేష నేయం క్షిత్వ సాధ్యవి
షయకబోధజనకత్వానియుతహేతువిభక్తిమత్త్వనియతావచ్ఛేదకత్వం నిమువితలక్షణార్థనిత్యాధ్యవసాయత్వం ౪ ౹
హేతుత్వప్రతిపాదకత్వవిభక్తిరహితహేతుత్వవిశేషకాన్వయబోధజనకసాకాంక్షయావయవత్వమి. తల్లక్షణే హేతుత్వం మేయ
మిత్యాదిప్రతిజ్ఞావారణాయ విభక్తిభిన్నేతి తస్మాదితరేభ్యో భిద్యత ఇత్యాదినిగమనవారణాయ హేతుత్వేతి విశేష్య
౧౦ తిబహుటాదాహరణాద్యా ధూమాదిత్యాదికాతు సత్త్రతిజ్ఞాతదవృత్తిరతదాత్రైనత్రతత్త్వవ్యాపకతాపయోగాత్తస్వం ప్ర
హేతుత్వప్రతిపాదకవిభక్తిమత్స్యావయవత్వం వా పుదాహరణాద్యుంయోజకాకాంక్షాజనకత్వాత్తు
౯ జ్ఞానజనన్యాయావయవత్వం
దాంయపరోధాధ్యతేనతత్రత్యనిగమనే నాతివ్యాప్తి ఇతి భావః పుదాహరణేతి క్వచిజ్జిజ్ఞాసానుత్పాదేపి తద్యోగ్య
తాసత్త్వాన్నాతివ్యాప్తిః౹ అనుక్తోదాహరణాన్తాలిపి తాదృశం రోధ్యతాశత్వాపత్తద్వారణాయ న్యాయావయ
వేతి పుదాహరణత్వం బోధానన్యాయసభ్యత వృత్త్యర్థకాల్॥ కామపుబరణాంభోజ జవాకరం దలితాపహతౌ॥ కం
నసుంక్షంతతం కాంతస్థాతానాం పుష్మనసతా ౹౹

సాధ్యవిషయిత్వాది అయం నద్ధం తాద్రూప్యం దసంయోగజన్యప్రత్యక్షత్వాదిత్యాదౌ ప్రతిజ్ఞానిగమనయోర్వానరనారయస్సాధ్య
విషయిత్వాదవ్యాప్యతా తథా చ పక్షవిశేషణానాయహేతుపదంబవ్యం తేతి హేతుత్వబోధకో హేతు
కం బవ్యాప్తిస్పర్శకత్రికముపాదేయత్వం పక్షయస్యానుషంధియమానాత్రథుత్వం తత్ ఏవం దండాదిత్యాదిః పక్షపర
స్యాపి ద్రష్టవ్యం తత్స్వరూపం వచ్యం తత్స్వయం అతిశయబిద్భ్యతిరేకినా పదార్థసాక్ష్యపదంబవ్యం తత్పఞ్చమ్య

సాధ్యవిషయకజ్ఞానజనకహేతుపదంబవ్యం తానుమితివిశేష్యత్వం వా ప్రతిజ్ఞావాక్యజన్య
శాబ్దబోధే నివర్తక జ్ఞానజనకహేతువిభక్తిమత్వం వా ॥

వివృతమిదాహరణం పూర్వవత్ అత్ర సాధ్యవిజ్ఞానస్య హేతుపదంబవ్యం తత్త్వంబోధ్యం తేన నిరర్థకత్వశిలం
తేవ క్లిష్ట ప్రమాత ఇత్యాదౌ నావ్యాప్తిః పంచమ్యాదిస్పలాదేశవాదినాం నంతే తు నానుపపత్తిః సందిగ్ధాసిద్ధో
తు హేతుపదంబవ్యం తత్త్వం హేతుత్వప్రతిపాదకపదశాలిత్వం పూర్వవత్ సాధ్యవిషయకజ్ఞానజన
కత్వం వా ॥ తత్ర స్వరూపవిశేషణా ప్రకృతహేతుత్వవిశిష్టసాధ్యవిషయకజ్ఞానాజనకత్వం సాధ్యం చేత్ సవిశే

పంచమ్యంతేతి। అనుమితిపరవాక్యత్వమవయవత్వం హేతుత్వాదౌ పంచమీ లాక్షణికీ వృక్షాద్ధ్వ భజత ఇత్యాదౌ లాఘవేనా
వధిత్వే అవధిమత్త్వే వా శక్తత్వాత్ ప్రవృత్తిమవధిత్వమివ విభాగనిష్ఠమవధిమత్త్వమపి స్వరూపసంబంధవిశేషః
సమాప్తి శిక్యేన్నానతి శిక్ష్యేత వేత్యన్యదేశత్వాత్ తత్సంబంధాగ్రహే పవలపహో శక్త్యైకత్ర మాతృపృష్ఠే దక్షేత్తి పతతేత్యాదౌ లాఘ

౧౧ పంచమ్యంతలాక్షణికపదవదనుమితిపరవాక్యత్వం వా హేతుపదేన జ్ఞానలక్షణాత్ అన్యథా
లింగస్యాహేతుత్వేన హేతువిభక్త్యనన్వయాత్ తద్వాక్యాకాంక్షానివృత్తిః ౪

వాద్విభాగే శక్తిః తజ్జనకత్వం వృక్షియాం ఆరాత్ సంబంధమత్యాదయో భాసత ఇత్యపి వదంతి। అతః పంచమ్య
ంతేతి పక్షాదిత్యత్ర పంచత్వాదే। నలక్షణా శక్త్యైవ తాదృశజ్ఞానోపస్థితిసంభవాత్ స్వత్వే తూ వహ్నిమాన్వహ్నిమా
మంత్రవతాం నాపితస్యాదితత్ప్రాదితస్తనన్యాయప్రయోగః సంప్రదాయవిరోధాదితి వదంతి యత్తు హేతుపూర్వోన్వయాను

॥= పక్షాదావదాతుర్వ్యాప్యాదవదాధ్యాన్వయి తాత్పర్యయణం పక్షనాన్నోత్తనిష్ప్రయిపికుత ఇత్యాదితో చో ధ్యాను భవ

తూం ధ్యేవ్యక్షోమానిత్యాదావపి జ్ఞానలక్షణేతి తదకాల పింపవ్యాప్యజ్ఞాపకత్వేజ్ఞాప్యత్వే వాలక్షణీయ్యే మాపకత్రే తత్రల

క్షణాయాంమానాభావాత్ అతవోక్తే మాప్యత్రా తన్యేవప్రతిజ్ఞేతి అతఏవవ్యాపక్షేతే యతోద్రవ్యంగుణో ఇత్య

త్రపో త్వత్వం యథాకంభవవము తాపదకత్వం జ్ఞాపకత్వం చేతి అతఏవ తోక్షికింపక్షోమదితిప్ప్రస్తేతద్గ్రహం ప్రక్షి

పక్షోవమ్యుత్తరితే కుత ఇతిజిజ్ఞాసాధూమవత్వాదిత్యుత్తరంచ న హితత్ర జ్ఞానేత్రుశ్నియినలక్షణయాజ్ఞా

హేతుగజ్ఞానమిదం నేనోత్తరయిత్ నవాపేరకీయ భావిత్రుశ్నేనుకోధాదజిజ్ఞాసితాభిధానం నవాకుత ఇతిప్రశ్నే జ్ఞానమిత్యా

ధ్యాహో కోవానేంధ్యావాత్ చాహోదదనాన్న జలాత్ జలంష్యశనవ త్రూపత్ నవంధాన్నదిశబ్దాదిత్యాదౌ

నపి జుథానన్వయాను కోధాత్ జన్యత్వరాపుం హేతుమత్వం జన్యజ్ఞానవిషయత్వ రూపుంచ జ్ఞాప్యత్వ

మధూకః ఏవంచహేతుమత్వే శక్తావపి జ్ఞాప్యత్వేలక్షణ్యేవనచ ధూమాందాలోకే వాప్యత్వతోవక్షోమాభావ

[illegible]

ధూమాద్యభావో మత్వధర్మోక్తేశ్చ తథోపక్షో మానస్యా మః దిత్యాద్యాప్రతీజ్ఞాయాం ఘృతథూమ మాత్సేమానిత్యా
దౌపతత్రత్యనిగమనేపు చితివ్యాప్తిః ప్రకృతపక్షే న్యితస్పద్ధర్మ జూ ధర్మ ప్రమోపక్షేతపదోష్టాపిత ప్రకృతపక్షోద్ధా
వ్యితసాబోధ బోధక సంబన్ధం తలాక్షేనికపదవయవత్వే సతివిపక్షేతత్తావత్ యత్తుల్యం యమాత్రజ్ఞానాదిత్యా
౭౨ దౌ అవ్యాప్తిః శక్త్యైవ జ్ఞానోపస్థిత సంభవేన లక్షణా విరహాదితి తన్నయ ద్విష్టయశక్య జ్ఞానస్య హేతుతావిశేషం అవస
తం తస్యవ్యాప్త్యాది జిజ్ఞాసాయాం పదార్థనాదిప్రయోజనాపేక్ష జ్ఞానవిషయత్వేపస్థితిరనాలక్షణా
అన్యథా తత్రకుబాదికపి వ్యాప్త్యాద్యుపదర్శనప్రసంగాత్ కిన్తు పం బన్ధం తలాక్షేనికపదవత్వే సతి అవ
యవతావచ్ఛేదకరూపవత్వం తాదృశపదవత్వవృత్తిబాధ్యావయవతావచ్ఛేదకరూపశూన్యావయ
వత్వం వా వివక్షితమిత్యాహుః న వ్యాక్య సంబన్ధాః జ్ఞానజ్ఞాపకత్వే లక్షణే ప్రేపోకపత్రేనప్రతపాదికే

విలక్షణా ఆకాంక్షైవ చిత్రాపకపదార్థానాం కదేశవిజ్ఞానే ప్రదీప దిక్షార్థేన విషయత్వేనాన్వేతి కృత్తే ప్రకృత్తేపదార్థావధార్యత్వ పర్థనఃయ
ధర్మవిశిష్టత్వే మహః ప్రయుజ్యతే ఆకాంక్షే బలాద్ధర్మవిశిష్టస్యైవ వ్యాప్యత్వం మపి దర్శనాత్ అన్యథా యథార్థ
ధూమజ్ఞానాదిప్రయోజకేపి ధూమాదివ్యాప్యత్వేప్యపి దర్శనప్రసంగ ఇత్యాహుః ఇతరాన్వితస్వార్థబోధకత్వే
సతి స్వం యం యదంత్యభిన్నం పదం తదర్థవిశేష్యకాన్వయ బోధజనకత్వే సతి అంత్యపదవత్త్వే సతి స్వయోనంత్యప
దార్థవిశేష్యకాన్వయబోధజనకానపత్వే సతి వాన్యయావయవత్వం ప్రతిజ్ఞాత్వం ప్రతిజ్ఞాహేత్వోరుపన
యనిగమనయోశ్చార్థ పరస్పరమన్వితేన తదా దాహరణస్యైకేనాపి పదం విభక్తిభం తం త్రినిగమనే నాతివ్యా
ప్తిః ప్రకృతపక్షాన్వితస్వార్థబోధకపదమోపకపితాన్వితస్వార్థబోధకన్యాయావయవత్వం హేతుత్వ
ం నిగమనవారణాయ పుపక్షాపితం ప్రమేయత్వమభిధేయం ప్రమేయత్వాదిత్యాదౌ ప్రకృతపక్షాన్వితస్వ

తన్నాక్షితరాణీత్యాహ

ర్థ బోధ జనకత్వం సమ్యగర్థాన్వితోపనప్రతిజ్ఞార్థోపి తు తదేకదేశార్థః ఇతి స్వార్థవిశిష్టవైశిష్ట్యబోధ
జనకన్యాయావయవత్వం విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకస్వార్థోపస్థితి జనకన్యాయావయవత్వం విశిష్టబో
ధజనకస్వార్థవిశిష్టబోధజనకన్యాయావయవత్వం వా ఏకవాక్యతయా హేత్వర్థవిశిష్టసాధ్యవైశి
౧౨ శిష్ట్యం భాసతే నను నహి అవయవాంతరార్థవిశిష్టస్వకస్య బోధ ఇతి ఇతరాన్వితస్వార్థబోధకన్యాయా
వయవత్వముదాహరణత్వం అన్వయవ్యాప్తిబోధకత్వం వ్యతిరేకవ్యాప్తిబోధకత్వం వా విశేషలక్షణం ఇ
తరోపస్థాపితార్థవిశేషణకస్వార్థబోధజనకన్యాయావయవత్వం స్వార్థవిశేష్యక ఇతరాన్వయ
బోధజనకన్యాయావయవత్వం వా పునరుక్తత్వం అవయవార్థవిశిష్ట్యకస్వార్థవిశేషణకబోధజనకన్యాయా
వయవత్వం నిగమనత్వం హేత్వర్థప్రసక్తప్రతిజ్ఞార్థవిశేషణత్వేనాన్వితత్వం తు తదేకదేశార్థః ఇత్యుక్తప్రాయం॥

ఇతి దీధిత్యవయవగ్రంథస్సమాప్తః ॥ శ్రీః ॥ చింతామణిః ॥ అనుమితిహేతుజ్ఞానకారణధూమవత్తాబుధూమవత్త్వాదితిశబ్దజ
న్యజ్ఞానవృత్తిప్రతిజ్ఞాదిజన్యజ్ఞానావృత్తి జాతిమద్జ్ఞానజనకవాక్యత్వం హేతుత్వమిత్యన్యే జాత్రింవినాపేక్షితరూపేణ
జ్ఞానస్య అనుమితిజనకత్వం వాక్యవిశేషజన్యత్వస్యాపి జన్యతావచ్ఛేదకరూపాపరిచయాదుర్గ్రహత్వాదిత్యపరే ॥